

Zərb ilə milli Azərbaycan musiqisi **Cin Pəterson**

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 9.1 (Yaz 2000)

© Azerbaijan International

Muğam Azərbaycan musiqisinin əsasını təşkil edir. Muğamda yüksək improvizasiya mövcuddur və o, 7 əsas forma və ya dəstgahlardan birində ifa olunur. Bəzi musiqi tənqidçilərinin fikrincə bu dəstgahlardan hər biri müəyyən bir hissi ifadə edir. (Milli muğam ifası haqda daha ətraflı məlumat əldə etmək üçün bu nömrəmizdə (Aİ 9.1) Alim Qasimov haqda olan məqaləyə baxın.)

Muğamın hələ də milli tərzdə oxunmasına baxmayaraq onu həmçinin digər musiqi növləri, əsasən də caz və klassik musiqi ilə qatmışlar. 20-ci əsrin əvvəlində Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyov muğamın improvizasiya xüsusiyyətindən istifadə edərək “Leyli və Məcnun” operası (1908) kimi əsərlər yaratdı. Bu əsərlərdə o, əsasən simli alətlərlə ifa olunan qərb operası çərçivəsinə milli yerli alətlər olan tar və kamança tərəfindən müşayiət olunan muğam soloları əlavə etdi.

Bu gün Azərbaycanda muğamın yeni bir növü—industrial muğam meydana çıxıb. Təkcə adın özü təsəvvürdə Qərblə Şərfin və eləcə də müasirliliyin bir-birinə təzadını göstərir. Bu yenilik müasir “texno-musiqi”nin ritmləri ilə muğamın elementlərini özündə birləşdirir. Və inanmaq çətin olsa belə bu elə muğamdır ki, onun sədaları altında rəqs etmək olar!

1999-cu ildə buraxılan “Industrial Muğam” albomunu yaratmaq fikrinin necə əmələ gəldiyini öyrənmək üçün bəstəkar Aytən İsmixanova və diskə daxil olan muğamları ifa edən bacılardan biri Gülyaz Məmmədova ilə söhbət etdik. Onlar industrial muğamın yaradılmasının səbəblərindən birini izah edir: milli klassik xalq musiqisini məşhur yeni ritmlərlə qatışdıraraq gənc Azərbaycanlıları ölkələrinin milli ənənəsinə geri qaytarmaq.

“Texno musiqini milli muğam musiqisi ilə qatsaq nə olar?”—deyə Vahid Mustafayev fikirləşdi. Vahid müasir elektron musiqisinin böyük həvəskarıdır və öz vətəninin milli musiqisinə də dərin məhəbbət bəsləyir. Bundan başqa o, ölkənin ən hörmətli müstəqil televiziya kanalının (ANS) yaradıcılarından biridir və yeni ideyaları canlandıraraq onların geniş əhatəli layihələrə çevrilməsini müşahidə etməyə adət edib.

Sintez əsasında qurulmuş rəqs musiqisi üzrə beynəlxalq məşhurluq əldə etmək ümidi ilə o, eksperimentini “industrial muğam” adlandırdı və 1999-cu ilin may ayında eyniadlı ilk diskini buraxdı.

İndustrial muğam ideyasının satılacağına zəmanət verilmirdi. Bir tərəfdən ona görə ki, Azərbaycanlı gənclərin çoxu muğama qulaq asmır. Onlar daha çox qərb pop musiqisi ilə, əsasən də dünya şöhrətli Madonna, Riki Martin, Selin Dion və Enrike İqlesias kimi müğənnilərlə maraqlanırlar.

“İnanın ki, yeni nəsildə muğama məhəbbət yaratmaq asan iş deyil.” Bunu “İndustrial Muğam” diskində bacısı Gülyanaqla birgə oxuyan 30 yaşın astanasında olan ənənəvi muğam müğənnisi Gülyaz Məmmədova deyir. “Əgər muğamın adını çəksəniz gənclərin çoxu ağız-burnunu əyərək deyər: “Mən heç muğama qulaq asanam?” Lakin onlarda muğama məhəbbət bəsləməsək, gələcəkdə muğamın taleyi necə olacaq? Biz muğamı ifa edərək nəsildən nəslə ötürməliyik. O, çox dərin və mürəkkəb musiqi janrıdır.”

Albomun bəstəkarı Aytən İsmixanova deyir: “Biz rəqs musiqisi yaratmaq istəyirdik. Lakin eyni zamanda muğamı gənclərimizə təqdim etmək istəyirdik, çünki onlar muğamı ənənəvi tərzdə dinləmir.”

Yeni anlayış

Gülyaz və Gülyanaq bacıları birgə muğam oxumaları ilə tanınıblar. Onlar Asəf Zeynallı adına musiqi məktəbini bitiriblər.

Gülyaz onların “İndustrial muğam” disk layihəsi üzərində işləmələri haqda danışdı: “Biz təsadüfən Şəkiddə (Qafqaz dağlarının ətəyində Bakıdan beş saat şimal-qərbdə yerləşən şəhər) Vahid Mustafayevlə görüşdük. O bizdən oxumağı xahiş etdi və sonra da bizə dedi ki, biz köhnə tərzdə, qoca müğənnilərin oxuduğu kimi oxuyuruq. Daha sonra o dedi: “Düzdür, siz muğam oxuya bilərsiniz, lakin mənə yenilikçi bir şəxs—elə bir şəxs lazımdır ki, o, muğamla yeni formaları sintez edə bilsin.”

“Əvvəlcə biz onun muğamla nəyə müasir bir şeyi qatmaq dedikdə nə nəzərdə tutduğunu anlamadıq. Bəlkə də ona görə ki, biz muğamı ənənəvi tərzdə oxumağa adət etmişdik. Bakıya qayıtdıqdan sonra Vahid bizi öz studiyası olan VVS-ə apardı və orada müəyyən ritmləri qoşaraq dedi: “İstərdim ki, bu ritm sədələri altında muğam oxuyasınız. Siz oxuyun. Sonra Aytən sizinlə bunun üzərində işləyəcək.”

Aytən 1991-ci ildə Azərbaycanın məşhur Musiqi Akademiyasını klassik musiqi üzrə bitirib və orada Bax, Betxoven, Haydn və Raxmaninov kimi bəstəkarları öyrənib. VVS-də işləməyə başladıqdan sonra Aytən sintezator proqramlaşdırmağı öyrənmiş və müasir musiqi ilə eksperimentlər etməyə başlamışdı. O deyir: “Biz məktəbə gedəndə bizə kompüterlər haqda öyrətmirdilər. Mən bunların hamısını özüm öyrənməli idim. Əlbəttə ki, mən artıq bəstələməyi və orkestr üçün not yazmağı bilirdim.” O vaxtdan o, nəinki İndustrial Muğam, eləcə də rep qrupu olan Dəyirman qrupu üçün də musiqi bəstələyir. (Aİ 9.1 sayılı nömrəmizdə Dəyirman haqda məqaləyə baxın.)

O bütün elementləri bir yerə yığmağın necə çətin olduğunu xatırlayır. “Ən əvvəl biz bu ideyanı bacılara təqdim edəndə çox çətin idi. Bu onlar üçün bir qədər qəribə idi, çünki onlar muğamı hər hansı ritm üzərində oxumağa öyrəşməmişdilər. Lakin bu dəfə onlar ciddi bir ritmə—dəqiqədə 130 zərbəyə riayət etməli idilər. Siz soruşa bilərsiniz, niyə məhz bu temp? Bu layihə üzərində işləməyə başlamazdan əvvəl mən bir çox diskə qulaq asdım və gördüm ki, ‘haus myuzik’ üçün ən çox dəqiqədə 130 zərbə tempindən istifadə olunur.”

Əslində bacılar vokal müəllimləri Kamil Vəzirovun buna necə münasibət bəsləyəcəyini bilmirdilər. O, ənənəvi musiqi ilə böyümüşdü və bacılar onun bu yeniliyi qəbul edib-etməyəcəyini bilmirdilər. Lakin az bir vaxt ərzində o, bu fikri qəbul etdi və onlara yaradıcı fikirləri ilə, əsasən də improvizasiya və bir muğamdan digərinə keçid ilə əlaqədar fikirləri ilə yardım etdi.

“Industrial Muğam” diskinə yeddi musiqi parçası daxildir. Onlardan hər biri müxtəlif dəstgahı təqdim edir: Rast, Şur-Şahnaz, Seygah, Bayatı-Şiraz, Humayun və Çahargah. Hər bir mahnı yeddi dəqiqədən doqquz dəqiqədəkdir (adi muğam isə yarım saatdan bir saatadək və ya daha çox davam edərdi).

Aytən deyir: “Biz melodiyların lad intervallarını saxlamışıq ki, dinləyici ifa olunan muğamı tanıya bilsin. Ümumiyyətlə biz yalnız ritmi dəyişmiş və bas və zərb alətləri əlavə etmişik.”

Bacılar muğamı bu sürətli temp və kompüter tərəfindən yaradılan robot effekti və ya telefon effekti kimi effekt və səslərlə birgə oxuyur. Həmçinin Ayten tar və kamança kimi xalq alətləri ilə dilli alətlər, skripkalar və hərdən səslənən zəngləri qatmışdır.

Muğamın Klipi

Alboma daxil olan mahnılardan birinə—Şahnaz muğamına klip çəkdirmək şərq və qərb adətlərini bir-birinə qatmaq ideyasının davamı oldu. 2000-ci ildə yaradılan bu klip bir neçə yerdə çəkilib: Şəkidə Xan Sarayında, qoca qadının çörək bişirdiyi təndirin qırağında və Bakıda “İnşaatçılar” metro stansiyasında.

“Klipin çəkilişlərinə bir ay getdi” Gülyaz deyir. “Bir neçə səhnədə mən bizim milli adət-ənənələrimizi, bacım isə müasirliyi tərənnüm edir. Biz qərara aldığımız ki, çörək səhnələri özünün ağır zəhməti ilə, vicdanla yaşamağı rəmzləşdirsin.”

Vahidin qardaşı Seyfulla Mustafayev klipə rejissorluq etmişdir. Seyfulla Mustafayevin qızı isə orada balaca uşaq rolunu oynayır. “Onun altı və ya yeddi yaşının olmasına baxmayaraq o, rolunu çox yaxşı oynadı,” – deyərək Gülyaz xatırlayır. “Hamı onun istedadına təəccüb edirdi, o, biz nə desəydik, onu da edirdi.” Ağıllamaq vaxtı gələndə o, bunu elə təbii etdi ki, bu hamımızın ürəyinə toxundu.” Azərbaycanın “Crazy” rəqs qrupu da klipdə iştirak edir.

“Yaxşılardan yaxşısı” müsabiqəsində industrial muğam klipi “2000-ci ilin ən yaxşı klip ssenarisi” adına layiq görülmüşdü. İki bacı isə “İlin ən yaxşı dueti” adına layiq görülmüşlər.

Tamaşaçı tapmaq

İnustrial muğam yeni və köhnə, şərq və qərb arasında zərif balansı saxlayır. Və ümid edildiyi kimi də gənc nəsillər öz kökləri əsasında yaradılan bu yeni musiqi növünü qəbul etməyə başlayıb. “Klipə münasibət çox yaxşı olub,”—deyə Gülyaz bildirir. “Bu günlər hara getsək bizdən “Şahnaz”ı oxumamızı xahiş edirlər.”

Həmçinin onlar Arif Babayev və Alim Qasimov (Jurnalımızın Aİ 9.1 nömrəsindəki məqaləyə bax) kimi məşhur milli muğam ifaçılarından da neqativ heç bir şey eşitməyiblər.

Təəccüblüdür ki, yaşlı nəslin bir çox nümayəndəsi də onu bəyənir. Aytən və bacılar İndustrial Muğam haqda çox nadir hallarda tənqid eşidirlər. Lakin onlar eşidib ki, bəziləri bu musiqi sədaları altında rəqs edərkən narazılıqlarını bildirib: onların fikrincə musiqi elədir ki, adam yalnız fikrini cəmləşdirib ona qulaq asmaq istəyir.

Aytəni anasının rəfiqələrindən birinin bu musiqinin kaset yazısını istəməsi təəccübləndirdi. Həmin qadın musiqini uşaqlarına təqdim etmək istəyirdi.

Bu musiqi haqda ən çox narazılıqlarını bildirən radio prodyuserləridir. Onlar proqramlarında müəyyən zaman çərçivəsində fəaliyyət göstərməlidirlər. Aytən deyir ki, onlar musiqi parçalarının 7-9 dəqiqə çəkməsini xoşlamır. Çünki, bu radio üçün uzun bir vaxt sayılır.

Aytən inanır ki, bu günün Azərbaycanı ilə on il bundan əvvəlki Azərbaycan arasında fərq var. O deyir: “Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra bizim düşüncəmiz dəyişib. İnsanlar daha azad olub. Sovet hakimiyyəti dövründə caz kimi janrlar qadağan olunmuşdu. Biz beynəlxalq səhnədə olan yeni musiqi meyillərindən təcrid olunmuşduq. Lakin indi bizim hər növ musiqini dinləmək imkanımız var. Tələbələr digər ölkələrə gedir və fikir mübadiləsi edirlər. Biz yaxşı musiqini tanıyırdıq və ona istədiyimiz an qulaq asa bilirik. Keçmişdə yeni musiqi ideyalarının bizim aramızda özünə yer tapmasına üç-dörd il vaxt lazım olurdu. İndi isə bizim elə ilk əvvəldən onlarla əlaqəmiz var. Müasir texnologiya sayəsində biz bir çox müğənninin saytına gedərək o dəqiqə onların musiqisini dinləyə və onların nə ilə məşğul olduğunu öyrənə bilirik.”

Muğamın qayıdıb-qayıtmayacağını gələcək göstərəcək. Lakin Aytən inanır ki, “İndustrial Muğam” kimi disklər çox vacibdir: “İndustrial muğam milli xalq musiqisi ilə klassik musiqi və yeni nəsil arasında sanki bir körpüdür. Muğamın “texno-haus”la bu cür qatışıqı muğamı yaşadacaq.”

Hal-hazırda onların beynlərində yeni bir fikir var—muğamı opera ilə qatmaq! Bizenin Karmen operasından ariya onların ilk eksperimentidir. Gülyanaq muğam ifa edəcək və Opera Teatrının solisti Fidan Hacıqızı isə opera ifa edərək ona duetdə qoşulacaq. İki müxtəlif musiqi janrı. İki dil—İtalyan və Azərbaycan dili və iki çox gözəl səs. Çox güman ki, bu birləşmə heyrətamiz olacaq!

“İndustrial Muğam” diskini “Azerbaijan International”dan AZER.com saytı vasitəsilə almaq olar. STORE və sonra da MUSIC düymələrinə basın. Bu məqalədə haqqında danışılan “İndustrial Muğam” diskinə daxil olan mahnılardan bəzilərinin sözlərini həm azərbaycan, həm də ingilis dillərində AZERİ.org saytında tapa bilərsiniz. Bunun üçün AZERİ LATİN, sonra da MUSIC LYRICS düymələrinə basın.

Tərcümə: Gülnar Aydəmirova
Veb üçün hazırlayan: Arzu Ağayeva